

RELACIONS FAMILIARS I RESPONSABILITAT CIVIL

Cicle 'El dret català als 300 anys de la guerra de Successió'

27 de gener de 2014

Dra. Esther Farnós Amorós
Prof. Ajudant de Dret civil

«Totes les famílies felices s'assemblen.

Cada família dissortada ho és a la seva manera».

(Anna Karénina, Lev Tolstói, 1877)

Plantejament

3

- ***Es pot aplicar la regla de l'art. 1902 CC per compensar els danys causats entre familiars?***
 - ▣ Silenci + formulació àmplia 1902 CC → PERÒ...
 - ▣ Excepcionalitat remeis indemnitzatoris (art. 43, 98 i 1438 CC)
 - ▣ Tradicional incompatibilitat remeis Dret de Danys - Dret de família → DF com a sistema tancat i autosuficient
 - Efectes de la S – D – N
 - Causes desheretament
 - Extinció obligació aliments
 - ▣ Defensa de l'estabilitat i la intimitat familiars
 - ▣ Vincles de solidaritat i altruisme
 - ▣ Barreres institucionals, com p.e. la prescripció [art. 1968.2 i 1932 CC, cf. art. 121-21 d) i 121-16 b) i c) CCCat]

Plantejament (II)

4

- El **silenci** de l'**art. 1902 CC** s'ha interpretat tradicionalment en sentit restrictiu
- A partir de l'any **2004** aquesta afirmació s'ha començat a qüestionar per la jurisprudència en determinats **grups de casos**
- **Nou tema d'interès doctrinal**
 - “La responsabilidad civil en el derecho de familia...”, E. ROCA, a *Perfiles de la RC en el nuevo milenio*, 2000
 - “Relaciones familiares y límites del derecho de daños”, J. FERRER RIBA, a *Estudios jurídicos en homenaje al profesor Luis Díez-Picazo*, 2002
 - “Daños en derecho de familia: un paso adelante, dos atrás”, ADC, tomo LXIV, 2011, fasc. II, M. MARTÍN – J. RIBOT
 - *Responsabilidad civil en el derecho de familia*, RODRÍGUEZ GUITIÁN, 2009
 - *Daños civiles en el matrimonio*, VARGAS ARAVENA, 2009
 - *Responsabilidad Civil en el Ámbito de las Relaciones Familiares*, DE VERDA Y BEAMONTE, 2012
- **Tesis enfrentades**, en la línia del dret comparat

Plantejament (III)

5

- Necessitat de matisar les tesis contràries apriorísticament a la IDiP:
 - ▣ **Grups de casos molt heterogenis** → diferent tractament
 - **Relacions horitzontals**
 - Danys causats entre cònjuges o ex cònjuges
 - Incompliments de deures matrimonials
 - Incompliments que afecten els fills:
 - Ocultació paternitat biològica
 - Obstrucció règim de guarda / relacions personals
 - Danys causats entre convivents o ex convivents
 - Danys entre d'altres familiars, convisquin o no
 - **Relacions verticals**
 - Danys pares-fills (els derivats del naixement / no reconeixement?)
 - Danys causats entre d'altres familiars, convisquin o no, quan hi ha una relació de dependència o inferioritat d'uns vers els altres (p.e., incapacitats, ancians, etc.)
 - ▣ **Problemes de delimitació:**
 - Caràcter incoercible dels deures matrimonials
 - Dificultat de valoració → caràcter íntim d'aquestes relacions

Plantejament (IV)

6

- Per la seva gravetat, alguns danys intrafamiliars poden donar lloc a danys tipificats penalment → **RC ex delicto** (art. 109 i ss. CP)
- **Abast del dany:**
 - ▣ Dany patrimonial (p.e., despeses de desplaçament per fer efectiu el règim de relacions personals, derivades de proves d'ADN, d'allò pagat en concepte d'aliments o dels tractaments mèdics per fer front a la depressió patida)
 - ▣ Dany moral → És el més significatiu en aquests casos però planteja problemes seriosos de valoració i quantificació

Dels privilegis i immunitats familiars a la responsabilitat civil extracontractual

7

- **Pes històric de les regles del Common Law**
 - Regles d'immunitat (*Domestic relations*):
 - Doctrina de la “marital unity” → immunitat conjugal
 - S. XIX → Preservació de la intimitat i harmonia familiars
 - S. XX: abolició jurisprudencial (conservació residual en alguns estats) + generalització assegurança privada (danys accidents trànsit)
- **Abandonament progressiu del sistema d'immunitats**
 - Cada cop es dilueixen més les diferències entre *Civil Law* i del *Common Law*
 - Individualisme liberal (S. XIX) → enfortiment de l'autonomia privada i la llibertat individual (*Familia y cambio social. De la casa a la persona*, E. ROCA, 1999)
 - Taxes cada cop més elevades de S i D + augment famílies recompostes
- **Reticències actuals** → Naturalesa especial de les relacions familiars (vincles de solidaritat i altruisme contraris a la formulació de reclamacions)
- Ara bé, les **dinàmiques socials i el principi de reparació del dany causat** cada cop originen més situacions que obliguen a preguntar-nos per la **viabilitat jurídica d'aquestes reclamacions**

Procedeix l'acció de danys per infracció dels deures matrimonials?

8

- **Art. 231-2 CCCat / 66-68 CC** → Matrimoni com a comunitat de vida o relació que implica una sèrie de **deures**:
 - Igualtat
 - Convivència (implícit al CCCat)
 - Respecte
 - Ajuda mútua
 - Actuació en interès de la família
 - Fidelitat (“lleialtat” al CCCat)
 - Socors mutu
 - Compartir tasques domèstiques i cura persones dependents

Procedeix l'acció de danys per infracció dels deures matrimonials? (II)

9

- ❑ **STS, 1a, 16.2.96** → “no existe ninguna obligación de indemnizar a la novia o novio abandonado (...)” (FJ 3r)
- ❑ **SSTS, 1a, 22.7.99 cf. 30.7.99** → Acció RCE per ocultació paternitat: manca dol en la demandada / Acció RCC: dol en la demandada però vol evitar una indesitjable proliferació de les demandes (FJ 3r) + l'incompliment deure fidelitat era aleshores causa S/D (FJ 4rt)
- ❑ **SAP Segòvia, única, 30.9.03** → “(...) tales supuestos entran en el terreno de lo extrajurídico, no debiendo proliferar categorías de daños morales indemnizables que encarnen intereses que no sean jurídicamente protegibles, y en los que el derecho no debe jugar papel alguno ni debe entrar a tomar partido (...)” (FJ 2n)
- ❑ **SAP València, 7a, 2.11.04** → “(...) el daño moral generado en uno de los cónyuges por la infidelidad del otro no es susceptible de reparación económica alguna, (...) la única consecuencia jurídica que contempla nuestra legislación es la de ruptura del vínculo conyugal. (...)” (FJ 7è)
- ❑ **SAP Lleó, 2a, 10.11.10** → “el padecimiento psicológico sufrido por la actora puede situarse en el ordinario que sigue a cualquier ruptura de pareja (FJ 2n) = risc general de la vida
- ❑ **Cf. SAP Cadis, 2a, 3.4.08, FJ 2n II** → excepcional

Procedeix l'acció de danys per infracció dels deures matrimonials? (III)

10

- ▣ Concepció del matrimoni com a comunitat de vida assumida voluntàriament → contradiu qualsevol idea d'execució forçosa
- ▣ Obligacions jurídiques personals i, com a tals, incoercibles
- ▣ Els costos d'accedir al matrimoni s'encaririen notablement
- ▣ Es reintroduiria un sistema de separació o divorci culpós que la Llei 15/2005 rebutjà
- ▣ En relació amb l'incompliment del deure de fidelitat, suposaria una penalització (l'adulteri s'eliminà del CP el 1978)
- ▣ Risc de proliferació de demandes / conductes oportunistes
- ▣ Comportaria indemnitzar per danys no separables de l'interès en el manteniment del matrimoni i en el respecte a les seves regles
- ▣ Els errors d'elecció no són indemnitzables → criteri de l'assumpció del risc o del risc general de la vida
→ **Remissió a les regles pròpies del dret de família...**

Procedeix l'acció de danys per infracció dels deures matrimonials? (IV)

DISSABTE, 9 JUNY 2012

Quim Monzó

El preu de la cornamenta

Dies enrere va saltar a la premsa una resolució judicial que curiosament havia passat desapercibuda durant setmanes. El jutjat de primera instància número 8 de Gijón va denegar a una dona la indemnització de 10.000 euros que demanava al seu marit, per infidelitat. La dona havia presentat demanda de divorci i, a més de tot el que se sol demanar en aquests casos, demanava aquesta compensació econòmica pels "danys morals" que va patir quan es va assabentar, després de trenta anys de matrimoni, que el marit li posava les banyes. La informació detallada la dona, de manera esplèndida, el diari *La Nueva España*. La sentència del jutge Ángel Luis Campo segueix un fil irrefutable. Primer reconeix que la infidelitat pot ser reprobable, moralment i socialment, i que, segons la llei, dona dret a divorciar-se o a separar-se però, no obstant això, "de cap manera pot generar per si sola el dret a ser indemnitzat". I, perquè quedi clar que això és així i no de cap altra manera, amb la prosa delicada dels grans jutges afegeix: "Si el legislador hagués volgut sancionar jurídicament la infracció del deure de fidelitat conjugal no sols amb la separació sinó també amb un específic rescabament del mal infligit, d'alguna manera hauria recollit l'esmentada possi-

La dona demanava al marit una indemnització de 10.000 euros, per infidelitat

bilitat entre els efectes de la separació. De tal manera que si gairebé no es posa impediment per casar-se, no se'n posen per al divorci o la separació". El jutge remata la feina dient que la idea de la dona d'exigir al seu marit 10.000 euros per infidelitat era temerària, fins al punt que -per voler passar-se de llesta- les costes processals de tota aquesta part del procediment de divorci les pagarà ella. I en detalla el perquè: "Si bé és cert que en els processos de família no es fa especial imposició de costes, també és cert que comença a ser hora que es vagi posant fre als abusos o reclamacions temeràries que es fan a l'empara d'aquesta regla".

Es una descripció implacable d'un fet que cada cop passa més. Gent que es llança a demandes i a reclamacions tot i saber que el que demana no té gaire sentit. Els mou l'esperança que la flauta soni per casualitat, que el dia que es prengui en consideració el que sol·liciten, el jutge estigui de conya o ressacós i així ells en treguin alguna cosa. No se m'havia acudit mai que es pogués demanar una indemnització econòmica perquè la teva mitja taronja t'ha posat les banyes, però no és mala idea. Si la dona de Gijón hagués aconseguit el seu objectiu, la tendència s'hauria imposat. Imagino més d'un casat i una casada complotant-se amb un tercer perquè li sedueixi el cònjuge i se n'hi vagi al llit per, d'aquesta manera, després poder demanar-lo per infidelitat i treure'n una pasta. Després de la consecució de la qual, la repartirà a mitges amb el tercer, en un bar, davant un parell de gintònics. El clau posterior és optatiu, evidentment. ●

Nous casos en la jurisprudència espanyola

12

→ ***Però les regles del DF exclouen sempre la RCE?***

En **dos grups de casos** els tribunals espanyols ja han començat a trencar la regla tradicional de la immunitat:

- ▣ **Danys** que tenen origen en l'**incompliment del deure de fidelitat**, i que consisteixen en:
 - Ocultació de la paternitat biològica → divisió jurisprudència menor
 - Risc o transmissió efectiva de malalties sexuals → casos excepcionals a SP però més freqüents en altres jurisdiccions (p.e., EUA)
- ▣ **Danys** que tenen origen en l'**incompliment per un progenitor del règim de guarda o de relacions personals** amb el menor establert per sentència a favor de l'altre progenitor

1. Ocultació de la paternitat biològica

13

- **Atribució de la paternitat a home diferent del progenitor biològic**, normalment pel joc de la presumpció de paternitat matrimonial de l'art. 235-5 CCCat (cf. parelles estables: art. 235-9.1, lletra a)
- **Anys '80**: perfeccionament i generalització proves ADN
- **“Paternal discrepancy” = 1-3%** (“Ya no quiero ser tu padre”, *El Mundo*, 26.10.2003)
- Crisi de parella → Acció d'impugnació exitosa (per la mare/pel “fals pare”) → Acció de danys (pel “fals pare”)
 - ▣ Proliferació “acció mixta” mare-pare biològic (com a mínim, 4 ST)
 - ▣ Sol·licitud DM (+DP per la devolució de les Q pagades pel “fals pare” en concepte d'aliments)

1. Ocultació de la paternitat biològica

14

- **Tasca d'interpretació i manca solucions uniformes:**
 - SSTS, 1a, 22.7.99 i 30.7.99 → negativa, no del tot rotunda, a IDiP (exigència de dol → PLUS o dany qualificat perquè operi RCE en DF)
 - Des de 1999 → més de 30 accions plantejades davant dels tribunals espanyols
 - Divisió i heterogeneïtat dels arguments utilitzats
- **Impossible preveure solucions futures pel TS:**
 - STS, 1a, 30.6.09 → DM derivat de la impossibilitat de fer efectiva la guarda reconeguda per sentència
 - STS, 1a, 14.7.10 → prescripció acció de reclamació de danys per ocultació de la paternitat
 - Oportunitat d'un pronunciament TS (recurs en interès cassacional: art. 477.2.3r LEC) → en quin sentit????
 - Impossibilitat de generalitzar
 - Reticències: E. ROCA, *Congrés Internacional Responsabilidad civil en el derecho de familia*, Univ. Alacant, 19.10.2011... cf. *Perfiles de la RC en el nuevo milenio*, 2000: "el edificio resiste, pero no sabemos por cuánto tiempo"

1. Ocultació de la paternitat biològica

15

- 1) **SAP que exigeixen cànons de responsabilitat qualificats (dol i culpa greu)**
 - ▣ **Dany no indemnitzable** → 9 SAP
 - ▣ **Primeres excepcions a la immunitat** → 7 SSAAPP → SAP Val., 7a, 2.11.2004
 - Ocultació intencionada: més que el mer silenci o reticència
 - En 4 casos, junt amb la mare es condemna el pare biològic
- 2) **SAP que consideren font de RCE la mera negligència** → 3 SSAAPP
 - ▣ Dificultat de provar el dol → Omissió d'informació = fonament RC quan la mare mantingué relacions sexuals amb com a mínim dos homes durant el període de la concepció + omissió esclarir sospites (fàcil accés proves ADN / comunicar sospites)
 - SAP Bcn, 18a, 16.1.2007: “la demandada pudo y debió sospechar que podía ser otro el padre de la menor” (cas TRA)
 - SAP València, 10a, 28.3.2012: “*absoluta certeza de la paternidad que toda progenitora tiene, salvo en los casos de promiscuidad*”
- 3) Una minoria (2) es basa en la **inexistència de dany = tesis tradicionals immunitat**
 - ▣ SAP Bcn, 16a, 28.11.2008: “(...) la incidencia personal no pasa del simple disgusto que rodea a este tipo de situaciones familiares... se pide a este tribunal que abra una puerta todavía cerrada en una materia particularmente sensible (...) lo máximo que se sabe es que el demandante ‘estaba disgustado’ (...)” (FJ 5è)

1. Ocultació de la paternitat biològica

16

- **Divisió** entre la **jurisprudència menor** a l'hora de:
 - ▣ Atorgar indemnització pel **DANY MORAL** derivat de l'ocultació
 - ▣ Si és el cas, valorar-lo
 - ▣ Determinar quan s'ha d'iniciar el còmput per a l'exercici de l'acció (art. 1968.2 CC: “desde que lo supo el agraviado”) i possibles accions oportunistes (STS, 1ª, 2.12.2003)
- La qüestió és igual o més complexa quan es tracta de determinar si procedeix la **restitució de les quantitats pagades en concepte d'aliments**
→ **DANY PATRIMONIAL**
 - Via art. 1902 CC o enriquiment injust (art. 1895 CC)?
 - Erròniament, algunes ST supediten la devolució a la constatació dol
 - No obstant, la tesi majoritària és contrària a la devolució
 - Naturalesa dret – deure aliments → **NECESSITAT** (art. 237-5 CCCat i 148 CC)
 - Normes relatives a la filiació, que produeix efectes mentre regeix, amb independència que després prosperi una acció d'impugnació → **INTERÉS MENOR**

2. Risc o transmissió efectiva de malalties venèries

17

- Casos en què l'**autonomia del dany**, respecte del derivat de la infidelitat, és encara més perceptible → **dd.ff. a la integritat física i moral** (art. 15 CE)
- **EUA** → grup de casos que no supera l'**outrageous test**: danys particularment afrontosos en què el demandat *coneixia o podia conèixer que era portador de la malaltia*:
 - *Meany v. Meany* (1993 La. App. Lexis 3964)
 - *John B. V. Sup. Court* (2006 Cal. Lexis 8011)
- **Espanya**:
 - SAP I. Balears, 5a, 14.9.2001 → IDiP 30.000 € per transmissió efectiva SIDA per part de qui, sense conèixer que és portador, forma part d'un grup de risc
 - SAP Madrid, 11a, 10.7.2007 → IDiP 30.000 € per "risc innecessari" VIH
 - STS, 2a, 6.6.2011 i 8.11.2011 → condemna a portadors VIH per dos delictes de lesions imprudents (relacions amb ruptura preservatiu) + IDiP 20.000 € (ex esposa) i 30.000 € (filla) / 90.000 euros per lesions doloses (relacions desprotegides)

3. Incompliment del règim de guarda o relacions personals amb el menor

18

- Incompliment deure legal derivat de la potestat, establert per conveni o per sentència
- **Art. 236-4 CCCat** (similar art. 160 CC):
 - “Els fills i els progenitors, encara que aquests no tinguin l'exercici de la potestat, tenen dret a relacionar-se personalment (...)”
 - “Els fills tenen dret a relacionar-se amb els avis, els germans i altres persones pròximes, i *tots aquests tenen també el dret a relacionar-se amb els fills*. Els progenitors han de facilitar aquestes relacions i només les poden impedir si hi ha una causa justa”.

3. Incompliment del règim de guarda o relacions personals amb el menor (I)

19

- **Freqüència dels incompliments** entre els progenitors durant el desenvolupament del règim de relacions personals, en la línia del que succeeix amb el delictes d'impagament de pensions alimentàries (art. 227 CP)
- Incompliment del progenitor que té la guarda o del que no la té (molts cops vinculat al qüestionat "SAP")
- **Ineficàcia pràctica** de les mesures processals (moltes coercitives i modif. del règim), penals (faltes per incompliment obligacions familiars) i civils (suspensió relacions personals – privació potestat en casos greus) → **cf. amb remeis indemnitzatoris:**
 - ▣ Repercuteixen en el patrimoni de la víctima → funció reparadora + preventiva
 - ▣ Irrellevants en patrimonis modestos o molt alts
 - ▣ Necessitat de tener present l'interès en joc: interès del menor→ subsidiarietat art. 1902 CC

3. Incompliment del règim de guarda o relacions personals amb el menor (II)

20

- Són minoria les sentències que han negat la IDiP en aquests casos:
 - ▣ SAP València, 11a, 20.2.2006
 - ▣ SAP Múrcia, 1a, 30.1.2001
- **Casos en què s'ha fixat una IDiP:**
 - ▣ Obstrucció dels drets de visita pel progenitor custodi → SAP Biscaia, 4a, 13.3.2007 i Cadis, 2a, 8.4.2002:
 - IDiP pels DP (despeses de desplaçament per fer efectiu, sense èxit, el règim de visites) i DM (*no consta quantia*), a càrrec mare i nou marit
 - El règim de visites establert “se ha realizado no solo en beneficio del progenitor, sino también de la niña” (FJ 4rt) = dany al progenitor i al fill
 - ▣ Obstrucció del dret de guarda per un progenitor → STS, 1a, 30.6.2009
 - Cas concret

3. Incompliment del règim de guarda o relacions personals amb el menor (III)

21

- **STS, 1a, 30.6.2009:** IDiP 60.000 € per DM causats al pare per la mare que li impedí exercir la guarda del fill que havia reconegut com a propi
 - Criteri imputació → dol (incompliment qualificat i intencional art. 160.I CC + no execució ST)
 - L'acció no ha prescrit → Dany continuat derivat d'impedir les relacions paterno-filials durant 11 anys (dels 7a. –trasllat a EUA- a la majoria d'edat del fill)
 - Descartat l'exercici d'accions penals (desobediència: art. 225 bis CP des de 2002 / sostracció internacional de menors: Conv. Haya '1980 → s'ha d'accionar just després del trasllat)
 - En la línia TEDH: DM (discrecionalitat judicial) per violació dret a la vida familiar (art. 8 CEDH), tot i condemnar un EM (*Elholz v. Germany*, 2000)
 - Dret del progenitor PERÒ també del fill = entitat del dany
 - *No es pot tractar d'incompliments puntuals*

Possibles nous casos...

22

- ▣ *Podrien altres familiars o persones pròximes al menor demandar pels danys derivats de l'incompliment del règim de relacions personals per un progenitor o per ambdós (art. 236-4.2n CCCat)?*
- ▣ *Podria un (ex)cònjuge o (ex)convivent demandar l'altre per no comunicar la decisió d'avortar o per la negativa injustificada a mantenir relacions sexuals? Cfr. llibertat*
- ▣ *Podria el pare biològic demandar la mare que li amagà que tenia un fill, el qual posteriorment va ser adoptat per la parella estable/cònjuge de la mare ex art. 235-32.1 a) CCCat? (irrevocabilitat de l'adopció)*
- ▣ *Podria el fill demandar el/s progenitor/s a través del seu RL o un cop assolida la majoria d'edat?*
 - *Ocultació paternitat (att: remeis propis → eficàcia limitada filiació: art. 235-14)*
 - *Obstrucció rel. pers. amb progenitor o altres familiars (art. 236-4 CCCat)*
 - *Avis*
 - *Ex parella d'un progenitor (noves facultats art. 236-14 i 236-15 CCCat)*
 - *Parella homosexual la filiació de la qual no va quedar determinada (STS, 1a, 12.5.2011)*
 - *Negativa reconeixement filiació extramatrimonial (att: R és un acte voluntari i pers.)*
 - *Wrongful life*
 - *Incompliment del deure d'educar (p.e., homeschooling)*

La valoració del dany moral

23

- Problemes de **prova** del dany
- Problemes de **valoració**, derivada de la pròpia naturalesa del dany, que comporta una reducció del nivell d'utilitat que ni els diners, ni béns intercanviables per aquests, poden arribar a compensar
- **Major importància que el DP (DE + LC)** en aquests grups de casos i **fronteres excessivament difuses** (TS: “ansiedad”, “zozobra”, “dolor”)
- Sovint es **presumeix** (p.e., STS, 1a, 30.6.2009: separació pare-fill durant 11 anys) → cf. art. 9.3 LO 1/1982
- **Freqüència de les IDiP a tant alçat** → discrecionalitat judicial i manca criteris unif.
 - P.e., en casos d'ocultació de paternitat oscil·la entre els 4.000 i els 33.333 euros per fill
- **Freqüència de l'equiparació** amb el dany derivat de “la **pèrdua física d'un fill**” (8 sentències: STS, 1a, 30.6.2009, SAP València, 7a, 2.11.2004 i 10a, 28.3.2012): cf. STS, 1a, 20.11.2013
- Aquestes dues darreres pautes també s'observen en els casos en què la privació prové de l'Administració pública:
 - STSJC, C-A, sec. 4a, 30.4.10 = 980.000 euros DM, a càrrec Gen. Cat.

La valoració del dany moral (II)

24

- Necessitat introduir **pautes objectives de valoració**:
 - ▣ Entitat del dany (p.e., durada i reiteració de l'incompliment, nombre de fills, etc.)
 - ▣ Gravetat de la conducta danyant

Art. 10:301 (2) PETL: en relació amb la quantificació del dany no patrimonial, estableix que “En general, (...) hom tindrà en compte totes les circumstàncies del cas, incloent la gravetat, durada i conseqüències del dany. *Hom tindrà en compte el grau de culpa del causant del dany només si contribueix al dany de la víctima de manera significativa.*”
 - ▣ Possible recurs a barems o altres pautes orientatives, com ja han fet alguns tribunals C-A → p.e., recurs a les IDiP per presó indeguda de la Sala 3a TS (Interloc. AP Sevilla 30.12.05: IDiP 1.703.600 € a càrrec Junta Andalusia; STSJ Andalusia, 7.2.08: IDiP 60.000 € → 3.000 per any de privació dels 2 fills)

Reflexions finals

25

- ❑ Impossibilitat de respostes unívocues i necessitat de distingir en funció de **grups de casos**
- ❑ **Dany greu i autònom** del derivat de l'interès en el manteniment del matrimoni + altres requisits **art. 1902 CC**
 - Danys que no només afecten l'altre cònjuge, sinó els fills
 - La gravetat del dany queda fora de dubte quan estan en joc dd.ff.
 - Dret a la integritat física i moral (art. 15 CE)
 - Dret a la intimitat (art. 18.1 CE)
 - Dret a l'honor (art. 18.1 CE)
- ❑ **El dany és el mateix**, tingui o no origen en una **relació matrimonial o no matrimonial**
- ❑ **Remeis no excloents** dels derivats de la S o D → fin. reparadora
- ❑ Més enllà de les possibles accions entre cònjuges o convivents, es podria arribar a plantejar la **procedència d'una demanda per part del fill**, que en la línia de la jurisprudència del TEDH podria procedir:
 - Ocultació de la paternitat → dret a la vida privada (art. 8 CEDH)
 - Obstrucció relacions personals → dret a la vida familiar (art. 8 CEDH)

P&R - debat

26

Moltes gràcies

esther.farnos@upf.edu / ester.farnos@uam.edu